

COLECȚIE COORDONATĂ DE **BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU**

Anansi
CONTEMPORAN

SLAVENKA
DRAKULIĆ

Dora și Minotaurul
Viața mea cu Picasso

Traducere din limba sârbo-croată
de **Octavia Nedelcu**

Prefață

Cunoscuta fotografă și pictoriță suprarealistă franceză Dora Maar, sau Henriette Theodora Markovitch după numele ei real, a murit în 1997 la Paris, la nouăzeci de ani. În apartamentul său din Rue de Savoie a fost găsit, printre maldăre de hârtii, documente și notițe în limba franceză, un carnet cu copertă neagră, care conținea însemnări în limba croată. Era limba tatălui ei, Joseph Markovitch (Josip Marković, n. Sisak, 1874 — d. Paris, 1973). Ea vorbea fluent croata, pe care o folosea însă rareori, exceptând conversațiile purtate cu tatăl, spre deosebire de franceza pe care o vorbea zilnic — limba mamei, Louise Julie Voisin (n. Cognac, 1877 — d. Paris, 1942). E foarte probabil ca aceste însemnări să fi fost pentru ea extrem de prețioase, în sensul că asocia această limbă cu anumite sentimente legate, în cazul ei, de figura tatălui și nu a mamei.

Dora Maar a fost cunoscută nu doar ca fotografă, ci și ca muză și amantă a lui Pablo Picasso (n. Málaga, 1881 — d. Mougins, 1973). În centrul însemnărilor ei se află, firesc, întâlnirea cu Picasso, relația celor două personalități artistice — dintre care una era extrem de dominantă —, despărțirea și consecințele traumatizante pentru Dora, precum și perioada de după legătura lor atât de intensă. Deși însemnările din carnetul negru al Dorei nu poartă niciun titlu, ni s-a părut totuși

potrivit ca această carte să fie intitulată după unul dintre cele mai cunoscute desene ale lui Picasso, *Dora și Minotaurul*, din 1936. Acest desen simbolizează poate cel mai profund natura relației lor.

Judecând după anumite mențiuni, cea mai mare parte din însemnările nedatate — unele inspirate de amintirile privind discuțiile cu psihanalistul ei, dr. Jacques Lacan, notate în acest jurnal cu litera A (analiză) — sunt scrise de mână, cu cerneală violet, în perioada 1958-1959. De fapt, de atunci Dora Maar s-a retras din viața publică și în următoarele patru decenii, până la moarte, a trăit în solitudine. A considerat acest manuscris material pentru o viitoare autobiografie, idee la care a renunțat ulterior ori poate că nu s-a concretizat, pur și simplu.

Carnetul în cauză — posibil să fie vorba chiar despre celebrul „carnet de însemnări din Ménerbes“, de care amintesc James Taylor, Alicia Dujovne Ortiz și alți autori în cărțile lor despre Dora — a fost vândut în 1999, la licitația *Ultimele amintiri ale Dorei Maar*. După moartea proprietarului anonim, carnetul a ajuns în țara de origine a tatălui Dorei. În prezent acesta se află la Rijeka, în proprietatea unui cunoscător nu doar al lucrărilor Dorei, ci și al Dorei însăși. Noul proprietar a contactat editorul acestei cărți cu condiția ca numele lui, cât și cel al fostului proprietar, să rămână necunoscute publicului.

Chiar dacă este vorba despre un text fragmentar și probabil nefinalizat, acest manuscris reprezintă o examinare valoroasă a personalităților artistice, atât a Dorei Maar, cât și a lui Picasso, meritând cu prisosință să fie publicat. Îl prezentăm cu corecturile și adnotările aferente ale redactorului.

S. D.

Nu demult, căutând un număr al unei reviste oarecare, am descoperit printre hârtii un carnet vechi cu niște însemnări. Am crezut că era gol, dar chiar pe prima pagină am găsit o însemnare din aprilie 1945:

Ieri am plecat de la Jacques foarte veselă! Simt că mi-e mult mai bine acum.

După ce mi s-au administrat electroșocuri și am zăcut zile întregi pe patul de spital, am resimțit mult timp dureri în picioare, ca și cum aș fi fost anchilozată și aș fi umblat în cârje. Mă durea aproape tot corpul. Mă târam pe holul care dădea spre curte, fără să-mi dau seama dacă mai eram în spital ori în apartamentul meu. Verdele arbuștilor din curte se combina cu alb-cenușiul pereților din jur și parcă mi se pusese un vâl pe ochi. Aveam impresia că înotam într-o apă tulbure. Mintea mi se limpezea cu greu. Jacques m-a externat din spitalul Sainte-Anne, unde era cât pe-aci să fiu omorâtă. Erai legat de pat, și se îndesa în gură un căluș de bumbac și apoi erai supus unui șoc electric, care-ți trecea prin tot corpul. De fapt, nici nu știi de câte ori mi s-a aplicat această așa-zisă „terapie”, cum îi spuneau în spital. Nu am întrebat niciodată. „O modă”, a spus Jacques la prima noastră ședință după externarea mea din

spital, „o modă cretină, ca oricare alta. Medicina e ca moda la pălării ori la pantofi.“

„Dar moda asta mi-a distrus corpul!“

„Uită de electroșocuri, o să-ți revii, nici n-ai împlinit patruzeci de ani. O să vii aici, la mine, să stăm de vorbă. Nu e nevoie de nimic altceva. N-ai nevoie de nicio terapie, nici de medicamente, nu trebuie să te mai temi de nimic.“

„Nu vreau să măi vorbesc despre spital, de-abia am supraviețuit...“

„Nici nu trebuie, tu decizi despre ce vom discuta.“

„Poate despre cum am ajuns la spital și acum fac psihoterapie cu tine. Adică am suferit o depresie nervoasă. Picasso s-a speriat de starea sănătății mele psihice și ie-a chemat în ajutor. De fapt, nu cred că a fost sincer îngrijorat, asta își poate închipui doar cineva care nu-l cunoaște. Cred că m-a internat pur și simplu la ospiciu, ca să scape de mine...“

„Atunci povestește-mi ce crede cineva care-l cunoaște.“

Am făcut un gest vag cu mâna. În cabinetul lui, soarele de după-amiază lumina rafturile cu cărți, biroul masiv din nuc și arătarea uscățivă cu urechi clăpăuge, în vestă bleumarin. Totul mirosea a cărți și a tutun.

În drum spre casă, am cumpărat dintr-o papetărie un caiet liniat, cu coperti tari, de culoare neagră. Când eram la școală uram astfel de caiete, pentru că eram foarte ordonată și nu aveam nevoie de linii ca să scriu drept. Însă de data asta am simțit că aveam nevoie de ele, că îmi era greu să scriu caligrafic, având mintea confuză. Am cumpărat și o călmară cu cerneală violet. Aș putea să aștern niște gânduri pe hârtie, mi-am spus, punând caietul în geantă. De altfel, nu sunt nevoită să-l arăt nimănui, nici măcar lui Jacques.

Am decis chiar să scriu aceste însemnări în croată, să le protejiez de orice privire indiscretă, deși nu cunoșteam pe nimeni care să știe această limbă, în afară de tata. Scrisul mă va ajuta să-mi adun gândurile. Trebuie să încerc să fac și singură câte ceva, să nu las totul în seama lui Jacques. Îl cunoșteam de multă vreme — nu prin intermediul lui Picasso, ci al soției lui Lacan, Sylvia, cu care mă împrietenisem pe când era măritată cu Georges Bataille —, dar simțeam că această amiciție cu ei toți frâna învr-uu fel noua noastră relație pacientă - doctor. De aceea, cred că dacă îmi voi reaminti anumite întâmplări din trecut, respectiv dacă le voi așterne pe hârtie, poate că voi reuși să înțeleg mai bine de ce am suferit această cădere psihică și am ajuns la spital. Trebuie doar să mă concentrez pe propria persoană ca și cum m-aș pregăti să mă așez în spatele camerei ca să mă uit la mine. Cred că aș putea face acum acest lucru, cu ajutorul lui Jacques și al acestui carnet de însemnări. Este aceeași metodă ca în profesia mea: când fotografiez ori pictez, îmi aleg subiectul și tehnica, stăpânind realitatea căreia îi confer o anumită formă. Eu sunt cea care decide și așa voi face și acum. „Tu ești cea care decizi“, nu mi-a spus oare și el?

Aceste vorbe care mă încurajează și mă îndeamnă să vorbesc, în loc să zac anesiezată, legată de pat, mă ajută să mă simt mai bine. Încă mai văd în fața ochilor acel aparat cumplit cu sârme, încă mai simt contactul electrozilor reci lipiți de tâmpile și gustul de ceară al călușului din gură.

Dar când am reușit eu, în ultimul timp, să iau vreo decizie, exceptând momentele în care făceam fotografii, ceea ce nu mai fac de ani buni? Să se fi întâmplat cu ani în urmă, când am decis să studiez arta fotografică, iar tot ce a urmat a fost consecința unor hotărâri luate de alții? Cu greu îmi aduc aminte chiar și de dorința de a fotografia și de acel sentiment de odinioară de control, de libertate și de încredere în sine și în deciziile proprii.

Când au dispărut toate acestea și de ce? Cum de am putut permite să ajung la spital? Iată, despre toate acestea îmi doresc să scriu.

* * *

Toate aceste gânduri erau în însemnările din carnet. M-au emoționat într-un fel acele cuvinte, scrise în urmă cu mai bine de un deceniu, mai ales propoziția: *Eu pot să fac asta*. Suna ca și cum încercam să mă conving de una singură. Însă simpla intenție părea că nu a dat roade. Mă deranjau paginile rămase goale. De ce nu am continuat să scriu? Ce m-a speriat? Ce m-a distras?

Am văzut din nou în fața ochilor chipul amicului meu psihiatru, vitrina papetăriei, reflecția mea. Mi-a rămas vie în minte acea speranță palidă, dar clară, care prinsese contur după prima mea ședință de psihoterapie. După ce am ieșit din casa lui Jacques, am ridicat capul spre cerul azuriu, fără nori. Mi-am adus aminte de titlul cărții lui Georges Bataille *Albastrul cerului*, nu atât pentru conținut, pentru ceea ce a scris el despre mine, ci pur și simplu grație titlului. Oare să fi fost inspirat de un asemenea cer albastru? Vântul și-a răsfirat degetele în părul meu lăsat liber, am inspirat profund și m-am lăsat în voia lui, ca o corabie cu vele. Am hoinărit o vreme, bucurându-mă de acel sentiment de euforie și seninătate. După săptămâni în șir petrecute într-o stare mai mult sau mai puțin confuză, plutind între lumină și întuneric, ca și cum aș fi fost azvârlită într-un puț adânc și condamnată să-mi aștept sfârșitul, am conștientizat pentru prima oară că nu sunt pierdută iremediabil, că nu sunt abandonată în voia sorții.

Am citit din noua prima propoziție. *Ieri am plecat de la Jacques atât de veselă*. Seninătatea și optimismul din cele câteva

pagini de text au fost înlocuite de o tăcere îndelungată și de pagini goale. La vremea aceea încă nu știam, pentru că nimeni nu-mi spusese ceea ce aveam să aflu mai târziu despre efectele electroșocurilor: după o terapie electroconvulsivă neplăcută și dureroasă urma euforia. Sentimentele mele din zilele acelea nu erau decât consecința unor reacții chimice din creier!

După acel prim sentiment de entuziasm în ceea ce-l privea pe Jacques au venit indispoziția și oboseala permanentă, nu mai puteam să iau stiloul în mână. Poate că și neputința de a mă concentra era tot o consecință a terapiei? Și pierderea temporară a memoriei? Jacques îmi spunea că memoria pacientului poate gafa uneori, dar că de regulă revine. Mă tem că la vremea aceea se știau prea puține lucruri despre efectele electroșocurilor și eu am fost un cobai în acel experiment inovator...

Cât m-a ajutat psihoterapia? Au fost prea puține ședințe pentru a mă însănătoși complet?

În acest moment, mâinile mele — aceleași mâini pictate în nenumărate rânduri de Picasso, cu pielea încă netedă, cu unghiile lungi, lăcuite cu oje — țin acest carnet de însemnări. E de format mare și are colțurile ușor uzate, ca și cum l-aș fi purtat tot timpul cu mine și l-aș fi ținut în mâini, îngândurată. Cel mai mult mă miră însă grosimea lui. Intenționasem să-l umplu pe tot? Cuvintele acelea notate cu mult timp în urmă erau o mărturie patetică a neputinței mele. Însă tot ceea ce la vremea aceea nu am avut puterea să scriu ori poate nu am dorit urma să fac acum. Jacques, care devenise între timp renumitul dr. Lacan și nu mai era medicul meu, ci o veche cunoștință, s-a înșelat într-o singură privință. Cred că doar în acest moment, după multă vreme, sunt capabilă să iau decizii cu adevărat, la finalizarea terapiei cu el ori, mai bine spus, la întreruperea acesteia. Da, aveam nevoie de mai mult timp de gândire decât mi-am imaginat după prima noastră întâlnire.

Abia acum, după atâția ani, îmi revin în minte unele teme de discuție și întrebări pe care mi le puneau. De abia acum se deschide ușor ușa prin care voi putea întrezări, în sfârșit, viața mea dintr-o altă perspectivă, de la distanță, atât emoțional, cât și temporal. Despre toate aceste amintiri care dau năvală voi încerca să scriu în același carnet de însemnări. Știu că am pe undeva și cerneala aceea violet!

* * *

„Spune-mi, ce vezi când închizi ochii?“, m-a întrebat Jacques în prima zi.

„O perdea. Văd o perdea albă, transparentă, ce fâlfăie în bătaia vântului“, i-am răspuns și apoi am tăcut. Am simțit cum mi s-a pus un nod în gât și mi-au dat lacrimile.

Perdeaua trasă pe galeria ușii glisante din sticlă de la camera mea din Buenos Aires, cea care despărțea dormitorul meu de copil de cel a părinților. Acea imagine îmi revine în minte zilele acestea — ușa din sticlă, camera, copilăria. De îndată ce închid ochii mă și transpun acolo. Am patru, poate cinci ani, stau întinsă în patul meu. Văd cu ochii minții perdeaua albă transparentă de la ușă, singurul obstacol între mine și părinții mei. E dimineață, prin perdea întrezăresc conturul patului matrimonial și aud vocea înăbușită și amenințătoare a tatălui meu. Mi-e cunoscută vocea lui specială cu care i se adresează lui *maman*, mai ales de când ne-am mutat aici. Mai târziu *maman* îmi spune: „Tata a avut din nou o criză“. Ea numește asta *criză*, *l'attaque*. De parcă Marko, așa cum îi spune Julie, ar fi fost un nebun și nu un bărbat coleric, căruia fața încruntată

a nevastei îi strica ziua dis-de-diminează. Intuiesc, o simt în vocea lui, tata ar fi preferat mai degrabă să urla la smiorcăita aceea care dormea lângă el, dar nu îndrăznește, din cauza mea. De aceea, tonurile înalte îmbracă forma unui șuierat, ca și cum s-ar fi transformat într-un șarpe uriaș, vocal, care o strânge de gât și-i apasă pieptul, lăsându-i în plămâni suficient aer cât să poată plânge înăbușit.

Evident, eu nu trebuia să aud nimic din certurile lor. Dormeam însă alături; camerele erau despărțite de o ușă glisantă din sticlă, acoperită cu o perdea subțire, care estompa cumva imaginea, nu însă și zgomotul. Tata i se adresa lui Julie în franceză, în limba ei, pe care o vorbeam acasă. Înțelegeam însă și limba lui, croata, care în urechile mele de copil suna dragăstos, cald, special. Îmi făcea plăcere sonoritatea ei delicată. *Scumpa mea Doricuța* — îmi amintesc cum mă alinta tata, în timp ce se apleca să mă sărute pe obraz. Doar că sărutul lui era oarecum umed și, fără să vreau, mă înfloram la atingerea buzelor sale.

N-ar fi trebuit să aud nici alte zgomote din camera lor. În toiul nopții mă trezeau uneori niște suspine, tăcute la început, care deveneau din ce în ce mai sonore. Glasul mamei urca din ce în ce mai mult, ajungând până la geamăt. Îmi amintesc că, așa mică cum eram, mi se părea că *maman* era pe punctul să izbucnească în plâns, iar mie îmi venea să mă scol și să deschid ușa glisantă. Uneori mă ridicam, căutându-mi în întuneric papucii ce alunecaseră undeva sub pat. Încă mai aud în minte scârțâitul podelei de lemn în timp ce mergeam de-a bușilea, pipăind cu mâna să-mi găsesc papucii. De ce îmi căutam oare papucii? Parchetul era plăcut la atingere și nu-mi era frig. Și tocmai când eram hotărâtă să merg desculță până la ușă, de cealaltă parte se făcea liniște, iar eu mă strecuram tiptil în așternut. Probabil că părinții îmi auzeau pașii și nu mai

făceau zgomot. Dar o dată am deschis totuși ușa. L-am văzut pe tata deasupra mamei. Silueta lui, conturată de lumina de la fereastră, părea amenințătoare, așa întunecată și curbată. Urma s-o sugruma? Mama scotea un sunet firav, ceva între scâncet și oftat. „Tăticule, șopteam eu, mama se simte bine?” Tata, răsturnat în pat: „Doricuța mea, totul e în ordine, întoarce-te la tine. *Maman* a visat urât, dar acum e bine”.

Îl credeam, ce puteam face? Uneori însă *maman* scotea niște sunete înfricoșătoare — scâncete, gemete, țipete înăbușite. Dar cuvintele tatei mă linișteau. Era probabil surprins că eram trează. Părinții mei nu-și imaginau că și eu îi pândeam, că vrând-nevrând îi ascultam, că știam despre ei mai mult decât și-ar fi dorit — deși eram doar un copil. Nu s-au gândit că acel copil creștea și începea să înțeleagă limbajul lor cifrat, în care alternau pasiunea, repulsia și indiferența — lucru pe care-l înțeleg doar acum.

Mă întreb de ce mi-au dat mie acea cameră transparentă. Să fi fost pentru că eram copil singur la părinți, o plantă delicată ce trebuia așezată într-o seră, protejată și supravegheată zi și noapte? Probabil că părinții mei au considerat că o ușă de siclă are multe avantaje.

E drept că noaptea puteau să-mi audă respirația regulată ca să poată să se scufunde, la rândul lor, liniștiți în vis. Dimineața, de regulă, tata era primul care dădea într-o parte perdeaua și arunca o privire, să vadă dacă eram trează. Dacă deschideam ochii, pe chipul lui apărea un zâmbet, intra și mă copleșea cu sărutări pe capul meu transpirat, cu bucle negre. Dacă mă prefăceam că dorm, mai ales după vreu *attaque*, atunci se mulțumea să mă mângâie. Nu ieșea niciodată din casă fără să treacă prin camera „fetiței lui tata”, așa cum îmi spunea.

Probabil că au ales așa din prea mare grijă față de mine, una dintre rarele decizii luate în comun.

Maman avea treizeci de ani când m-a născut, pierduse deja orice speranță că ar mai putea procrea, povestind oricui voia s-o asculte cum îi reproșase moașa de la maternitate că a așteptat atât de mult să aibă copii. Nici tata, care avea la vremea aceea treizeci și trei de ani, nu se mai considera tânăr. Căsnicia lor fără copii n-ar fi rezistat, cu mine însă li se impunea o anumită atitudine, responsabilități care să-i țină împreună, așa cum aveam să înțeleg foarte devreme. Odată cu nașterea mea, toată tandrețea tatei s-a revărsat de la mama spre mine, iar Julie a căpătat statutul de bonă, cât era el la serviciu. „Julie, ce face cea mică?” erau primele lui cuvinte când apărea, spre seară, acasă.

După crizele lui, *maman* rămânea încă mult timp în pat, mulțumită că n-o deranjam. Era furioasă pe tata, nu doar pentru faptul că se răstrea la ea dis-de-diminează, cu vocea lui amenințătoare — „Măcar de te-ai rățoi ca un adevărat bărbat”, îi reproșa ea malițios — ci pentru că fusese nevoită să se mute, din cauza serviciului lui, de la Paris la Buenos Aires, în acel oraș îngrozitor, în mijlocul unor barbari, cum îl descria. Totul îi stârnea repulsie în orașul acela — străzile, praful, bărbații care se zgâiau la femei ca niște nesățui, piața unde țărani își așezau marfa pe jos, cucoanele cu rochii din secolul trecut... Singurul motiv pentru care Julie a acceptat să părăsească Parisul a fost serviciul tatei și promisiunea că se va îmbogăți. În Argentina oamenii vin să se îmbogățească, spunea tata. Da, tata știa să fie cuceritor și convingător când voia, iar ea trebuia să recunoască acest lucru. Dar cu cât trecea timpul și nu se întvedea nicio perspectivă de îmbogățire, cu atât creșteau nemulțumirea și reproșurile ei la adresa tatei. Eram nevoită să ascult toate acestea prin ușa de sticlă, apoi suspinele

și plânsetul ei. Și tot mai rar auzeam noaptea scârțâitul patului matrimonial.

„Doamne, cât de rudimentar și de primitiv e totul“, îi spunea *maman* doamnei Dupont, cu care își petrecea timpul doar pentru că și aceasta era franțuzoaică. Își imaginase că a fi franțuzoaică la Buenos Aires era ceva foarte distins, dar curând avea să-și dea seama că se înșela. Servitoarea noastră, Juana, căreia mama îi spunea Jeanne, i-a explicat că în oraș erau multe franțuzoaice sărace care se prostituau și de aceea femeilor ușoare li se spunea *francesa*.

* * *

Sticla te poate proteja, nu însă cu totul. Îmi aduc aminte de sentimentul de a fi expusă privirilor. Mă simțeam ca într-o vitrină ori într-un acvariu. După ce tata pleca, îi resimțeam încă multă vreme privirea asupra mea. Știam că dacă nu mă ridic, și *maman* va arunca imediat o privire, să se convingă dacă sunt în viață, dacă respir. Ea a fost întotdeauna, până la moarte, îngrijorată pentru mine. Se comporta ca și cum n-aș fi fost în stare să-mi port singură de grijă la vremea aceea și nici mai târziu, la Paris, când eram deja adultă. Biata Julie, poate că totuși a avut dreptate! Mă călca pe nervi îngrijorarea asta, pentru că mă îngrădea, iar privirea ei mi se părea diferită de cea a tatei. Obosită, fără acea scânteie de afecțiune și așteptare când mă trezeam, fără acel zâmbet și sărutul de la plecare. Am aflat că și *maman* avea treburi mai importante de făcut decât să mi se dedice dis-de-diminează. Știam că în ora următoare urma să se încuie în baie, ca să-și pună comprese reci pe față, pentru a șterge urmele plânsului, răstimp în care eu voi fi lăsată de capul meu, scutită de supravegherea ei.